

Kan Rio-konferensens Agenda 21 ha betydelse för det lokala miljöarbetet och folkhälsan?

Ole Malmberg

Artikeln beskriver och utgår från de grundläggande policydokument, vilka antogs av Riokonferensen. Utifrån erfarenheter från miljö- och folkhälsoarbete inom kommuner, landsting och länsstyrelse i Kristianstads län ges konkreta exempel på verksamheter, inom vilka folkhälsoarbetet kan kopplas till miljöarbetet.

Ole Malmberg är specialist i allmänmedicin och distriktsläkare i Tollarp, Landstinget i Kristianstads län. Han har publicerat flera vetenskapliga artiklar inom det miljömedicinska området. Artikelförfattaren deltog i FN:s världsmiljökonferens i Rio 1992.

FN-konferensen för miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 betonade att lokalt arbete med dessa frågor är grundläggande. Vidare krävs samverkan mellan alla nivåer, från den lokala till den globala, för att man skall kunna närma sig målet, en långsiktigt hållbar utveckling. Ur ett folkhälsoperspektiv kommer jag att beskriva bakgrunden till Riokonferensen, lämna exempel på lokal verksamhet i "Rio-anda" och betona vikten av att integrera miljövårds- och hälsoskyddsarbetet.

Lokal och global hälsa

Riokonferensen förbereddes under lång tid och föregicks av deklarationer och överenskommelser vid nationella och internationella möten. Världshälsoorganisationen (WHO) antog 1981 en global strategi: "Hälsa för alla år 2000". Den har senare adapterats för nationellt bruk (1). "Ottawa Charter for Health Promotion" från 1986 (2) har WHO och andra organisationer bakom sig. Den pläderar för en hälsoinriktad samhällspolitik och understryker särskilt handlingsmöjligheterna i den lokala miljön samt ett hållbart utnyttjande av existerande mänskliga och materiella resurser.

I den "Folkhälsodeklaration" (3) som antogs av del-

tagarna i konferensen "Folkhälsoarbete i samverkan" 1991 i Sundsvall nämndes bland de grundläggande förutsättningarna för en god folkhälsa att människorna ingår i ett "ekosystem i balans". För att konkretisera detta formulerades en bilaga med "exempel på kriterier för det lokala folkhälsoarbetet med tillämpning inom miljöområdet". Här tar man upp politisk målformulering, epidemiologisk uppföljning av hälso- och miljödata, tvärsektoriell samverkan och tydlig ansvarsfördelning mellan kommun-landsting-länsstyrelse. Dessutom anges informationsspridning, undervisning, utvecklingsprojekt och kontinuerlig utvärdering som nödvändiga medel för att kunna nå målen. Man understryker vikten av en ekologiskt hållbar utveckling och möjligheterna för individer och grupper att påverka den egna situationen.

I Sundsvall hölls parallellt med det nationella folkhälsomötet en internationell WHO-konferens över temat "Action for Public Health". Syftet var att ge konkreta exempel på hur man kan utveckla lokala "stödjande miljöer för hälsan" ("supportive environments" enligt Ottawa-mötets visioner). Samma år (1991) publicerades som rapport nr 6 i Fokhälsogruppens skrifter, "Miljö och Hälsa - en gemensam europeisk stadga framtagen av WHO" (4). Där betonar man också vikten av att koppla samman miljö- och hälsofrågor, fastslå individens lika väl som samhällets rättigheter och ansvar samt att prioritera elimineringen av de faktorer som inverkar negativt på miljö och hälsa.

Rio-konferensen och Agenda 21

År 1987 presenterades slutdokumentet i en utredning som Förenta Nationerna (FN) hade låtit göra om miljö och utveckling. Utredningen presenterades i en bok med titeln "Our Common Future" (5). Här föreslogs bland annat, att världens regeringar och statsöverhuvuden borde samlas för att komma överens om konkreta handlingsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling på jorden.

Rio-mötet bestod i själva verket av två konferenser. Den officiella delen med delegater utsedda av världens regeringar organiserades av FN, kallades United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) och hölls i Rio de Janeiro 3-14 juni 1992. Den andra konferensdelen utgjordes av ett möte med NGO:s (Non Governmental Organizations), det vill säga ideella, icke regeringsbundna organisationer samlade till Global Forum (92'GF). Författaren deltog som representant för "Nordisk Förening för Humänekologi" (NFHE) och "International Society of Doctors for the Environment" (ISDE).

En naturlig samarbetspartner för ISDE är United Nations Environment Programme (UNEP). Sedan 1987 har UNEP delat ut hederspriser till individer och organisationer från alla delar av jorden, som har utfört bestående miljövårdsinsatser av skilda slag. 1992 års utmärkelser överlämnades till pristagarna i Rio de Janeiro på världsmiljödagen den 6 juni. UNEP försöker i samband med denna årligen återkommande dag väcka uppmärksamhet kring organisationens syften och ge information om sin verksamhet.

World Environment Day 1992

Only one Earth Care and share

United Nations Environment Programme

Bild 1. UNEP:s budskap inför 20-årsjubileet 1992.

Vid Global Forum fanns ett "Open Speakers' Forum" med en lång och imponerande talarlista. Dr. Helen Caldicott, ordförande i "Physicians for Social Responsibility" och författare till boken "If you love this

planet" (6), höll ett inspirerat anförande, där hon bl a hävdade att jorden dör på grund av girighet ("earth is dying for money"). Dr. Caldicott ansåg att de viktigaste besluten, som avgör jordens "hälsa", fattas i de transnationella bolagen och inte av nationalstaternas regeringar. Bland symptom på ohälsa nämnde hon förekomsten av malignt melanom (hudcancer) hos vissa åldersgrupper i Australien, som år 1991 hade fördubblats jämfört med föregående år. Orsak tros vara den ökande instrålningen av ultraviolett ljus som en följd av "ozonhållet". - Simone Veil, ordförande för "WHO Commission on Health and Environment", passade på tillfället att presentera kommissionens nyutkomna rapport: "Our planet, our health" (7). - Bland andra prominenta personer på "Speakers' Forums" talarlista kan nämnas Dalai Lama, Albert Gore (då demokraternas vicepresidentkandidat i USA), Jacques Cousteau, José Lutzenberger (fd miljöminister i Brasilien) och Lester Brown från World Watch Institute.

UNCED utmynnade i konventioner om klimat och biologisk mångfald samt ett principuttalande om skogsskötsel. Därtill kommer Rio-deklarationen omfattande 27 principer för miljö och utveckling, där den första talar om att människorna är berättigade till ett hälsosamt och produktivt liv i harmoni med naturen. I den sjunde principen understryks att staterna skall samarbeta i en anda av globalt kompanjonskap för att bevara, skydda och återställa hälsa och okränkbarhet hos jordens ekosystem.

Viktigast bland de presenterade dokumenten var naturligtvis handlingsprogrammet för en hållbar utveckling under det tjugoförsta århundradet: *Agenda 21*, omfattande 40 kapitel och 500 sidor text (8). *Man betonar vikten av lokalt, långsiktigt arbete för miljö, hälsa och utveckling.* Svenska regeringen har antagit målen i *Agenda 21* och ett medborgarsamråd om en lokal *Agenda 21* i varje svensk kommun skall vara klart 1996 (9). Med *hållbar utveckling* menas en utveckling som tillgodoser de nu levandes behov utan att minska möjligheterna för kommande generationer att tillgodosesina.

Kapitel 6 i *Agenda 21* handlar om att skydda och

Rio-deklarationen understryker att alla stater skall samarbeta för att bevara, skydda och återställa hälsa och okränkbarhet hos jordens ekosystem

Inom Agenda 21 finns viktiga avsnitt om hälsofrågor, och detta manifest understryker värdet av att samhället fattar beslut som resulterar i stödjande miljöer för människors hälsa

främja människors hälsa. Man betonar det nära sambandet mellan hälsa och hållbar utveckling. En rättvis resursfördelning mellan U- och I-länder respektive stad och land, samt utbildning och tvärspektoriell samhällsplanering är viktiga medel för att nå målen. Hälsokapitlets programområden berör (enligt den officiella svenska översättningen):

- A. Tillfredsställande av primära hälso- och sjukvårdsbehov
- B. Bekämpning av smittosamma sjukdomar
- C. Skydd för utsatta grupper (t ex barn, kvinnor, urbefolkningar)
- D. Åtgärder beträffande den svåra hälsosituationen i städer
- E. Minskande av hälsorisker orsakade av föroreningar och miljöfaror

Trots att programområdena är något präglade av anpassning till U-landsförhållanden ger de riktlinjer för prioriteringar som är tillämpliga även på svenska förhållanden.

- I de övriga kapitlen i Agenda 21 framhålles (10):
- att* det är viktigt att lokala myndigheter i alla länder arbetar fram en lokal Agenda 21, anpassad till de förutsättningar och problem som finns just där,
 - att* ett nyckelord i den lokala handlingsplanen är uthållighet. Det gäller inte bara att göra miljön bättre än vad den är idag utan även hållbar för all framtid,
 - att* handlingsprogrammen skall innehålla sekellånga perspektiv, alltså inga femårsplaner,
 - att* "underifrånperspektivet" är viktigt. Alla skall få en chans att vara med och utforma den lokala Agendan. Det gäller såväl kvinnor, barn och ungdomar som urbefolkningar, ideella organisationer, intresseorganisationer, näringsliv samt utbildnings- och forskningsinstitutioner,
 - att* kommunen ska fungera som en katalysator - driva på och samordna arbetet,
 - att* Agendan inte är juridiskt bindande men väl moraliskt förpliktande samt
 - att* 1996 skall regeringarna vid en FN-konferens i Turkiet redovisa hur långt respektive land har kommit.

Lokala miljö- och hälsoaktiviteter i Rio- anda inom Kristianstad-området

I Kristianstadsbygden har initiativ tagits och projekt genomförts som väl harmonierar med målen i Agenda 21. Exempel på projekt som startats före respektive efter Rio-konferensen tas upp nedan.

Miljöprofil och miljö- och hälsoenkät

Primärvården med distriktsläkare och distriktssköterskor har en unik position i det lokala förebyggande hälsoarbetet, framförallt genom att man har många kontakter med befolkningen och olika samhällsinstanser. Hur kan man då i praktiken gå till väga? Ett sätt att *engagera* allmänheten i miljö- och hälsofrågor är att *ta fram fakta* om de lokala förhållandena. 1987-1988 genomfördes en kartläggning av miljöfaktorer inom en del av Kristianstads kommun, som bedömdes kunna ha betydelse för befolkningens hälsa (11). Fysikaliska, kemiska och biologiska parametrar, som går att bryta ned till församlingsnivå eller på annat sätt går att lokalisera geografiskt, har använts. T ex har mätningar av strålning, buller, nitrathalter i vattentäkter redovisats. Syftet har hela tiden varit att selektera fram och registrera faktorer i miljön med känd eller i varje fall potentiell effekt på lokalbefolkningens hälsa. Materialet presenterades som en *miljöprofil*, i form av en serie kartor.

Miljöprofilen vill sätta in människan i hennes ekologiska sammanhang som ett led i arbetet för att bevara en fungerande miljö för allt levande. När miljöprofilen kan integreras med samhällsprofil och hälsoprofil inom ett geografiskt område, har man goda redskap för det preventiva miljö- och människovårdande arbetet nu och i framtiden. Arbetet med miljöprofilen har gett en inblick i den enorma mängd data som finns insamlade, även när det gäller ett område på bara några kvadratkil. Dessa data är emellertid uppsplittrade på en mängd källor hos olika myndigheter. En strukturering och databehandling (via geografiska informationssystem, GIS) av materialet kan göra det överskådligt och praktiskt användbart. Det finns således redan idag ett omfattande material, som speglar "hälsotillståndet" i vår livsmiljö och kan utgöra underlag för konkreta åtgärdsprogram. Genomförandet av sådana program kräver samarbete mellan allmänheten och flera olika samhällsorgan, t ex kommunens miljö- och hälsoskyddskontor, länsstyrelsen och landstinget. Det aktuella arbetet har presenterats både genom posterutställning på ortens vårdcentral, genom diskussion i den lokala föreläsnings-

Primärvården har ansvar för samarbete med miljö- och hälsovårdande organ, och ska miljöprofiler utgöra en viktig bas för lokalt samarbete för en hälsosam yttre miljö

föreningen och dessutom vid hälsorådets möten. Allmänheten har kunnat få en kopia av postern och faktsamlingen har också varit efterfrågad. Den försöker sätta in både hälsofrämjande faktorer och hälsohot i det ekologiska sammanhanget.

En annan metod att starta en dialog utgörs enkätundersökningar. Den yttre miljön har stor betydelse för vår hälsa och är avgörande för vår överlevnad på sikt. Många människor har idag goda kunskaper om de globala miljöproblemen, men vad vet de om sin lokala miljö? Primärvården och kommunernas miljö- och hälso skyddsförvaltningar behöver känna till befolkningens kunskaper om och intresse för den lokala miljön och den egna hälsan. Vi har velat ta fram sådana uppgifter, bl a i syfte att starta en dialog om lokala miljö- och hälsofrågor (12).

Vi använde oss av en postenkät om miljö och hälsa med 40 flervalsfrågor till 1500 slumpvis utvalda personer mellan 18 och 74 år inom tre nordskånska kommuner. Den lokala miljön definieras som förhållandena beträffande mark, vatten och luft där man bor. Enkätens frågor berörde sådant som miljöinformation, kunskaper om den lokala miljön, attityder till hälsa och levnadssätt, sociala förhållanden, intresse för studier och ideellt arbete. Enkäten visar att det finns stort intresse för lokala miljö- och hälsofrågor (att döma av svarsfrekvensen 80%) och att 20% kan tänka sig att arbeta ideellt med de aktuella frågorna. Bara en begränsad del av allmänheten nås av information om den lokala miljön och då i huvudsak via massmedia. Man har mest besvär av miljöfaktorer som kan registreras med sinna, medan oron är störst för faktorer som inte direkt kan förnimmas.

Projektet Kristianstads Vattenrike

Kristianstad ligger vid Helgeåns nedre lopp i nära anslutning till Hammarsjön och omges därför av vattenrika marker. I kommunens norra del finns dessutom ett antal större sjöar och dess södra del genomkorsas av en mängd rinnande vatten av olika storleksordning. Det är då naturligt att miljö- och hälso skyddsarbetet inom

detta område i stor utsträckning har koncentrerats på vatten.

En utredning 1992 undersökte möjligheterna att åstadkomma vintergröna jordar i infiltrationszonerna till Kristianstadsslättens grundvattenmagasin och att låta vegetation från våtmarkerna användas för energiproduktion. Sedan 1984 har regelbunden provtagning av områdets rinnande vatten ägt rum, och de har alla konstaterats vara näringsrika med höga kväve- och fosforhalter, särskilt inom jordbrukslandskapet. Å-restaureering med återställande av meanderslingor, anläggande av skyddszoner och dammar samt plantering har företagits, t ex vid Kråkebacken, där det också finns en demonstrationsanläggning för vattendragsrestaureering.

Av största värde är naturligtvis det man kallar för Kristianstads Vattenrike, ett "Ekomuseum", som utgörs av ett 3,5 mil långt våtmarksområde, som innefattar alla sjöar och rinnande vattendrag förbundna med Helgeåns nedre lopp och de kustnära delarna av Hanöbukten. I projektet Kristianstads Vattenrike finns sex sektioner. De arbetar med naturvård, miljöskydd och produktion, turism och rekreation, utbildning och pedagogik, kulturmiljö samt Ekomuseum som ger upplysningar om Vattenriket via ett antal informationsstationer ute i landskapet (13).

Projektet Kristianstads Vattenrike kan anknytas till Agenda 21 i flera avseenden:

- Bättre skydd av ekosystemen (Kap. 1)
- Hälsans beroende av miljön (Kap. 6)
- Effektiv resursanvändning (Kap. 8)
- Uthålligt jordbruk med god markanvändning (Kap. 14)
- Bevarande av den biologiska mångfalden (Kap. 15)
- Skötsel av sötvattenreservoarerna (kap. 17)
- Stärkande av de ideella miljövårdsorganisationerna (Kap. 27)
- Stöd åt lantbruket (kap. 32)
- Vetenskaplig grund för en uthållig utveckling (Kap. 35)
- Utbildning och träning till samfällt ansvar för natur och miljö (Kap. 36)

Projektledaren Sven-Erik Magnusson och Michael Dahlman, den miljövårdsansvarige i Vattenriket, var således före sin tid när utvecklingsarbetet officiellt drogs igång 1989. Kristianstads Vattenrike har fått internationellt erkännande genom att det fick status som Agenda 21-projekt vid ett möte på UNEP i Nairobi 1992.

Lokal information och utbildning

Efter Riomötet i juni 1992 har ett nätverk av aktiviteter med direkt och indirekt anknytning till Agenda 21 utvecklats lokalt och regionalt. Hösten 1992 fick Hälsorådet i Kristianstad, som består av tjänstemän från ett flertal sektorer inom kommun, landsting och försäkringskassa, information om erfarenheterna från Rio och Agenda 21. Hälsorådet bidrog med Agenda-information i Miljöhandboken för Skåne och engagerade sig också i projektet "Vision 2000", där man planerar att renovera ett bostadsområde från 60-talet med sikte på miljövänlighet, långsiktig hållbarhet och en bättre social integrering med boende för alla åldersgrupper i området. Hälsovården förstärks också med distriktsköterska och barnhälsovård på närmottagning lokalt.

I januari 1993 informerades miljö- och hälsoskyddsnämnden om händelserna vid Global Forum och UNCED. Agenda 21 och visioner om en hållbar utveckling av lokalsamhället gav upphov till många frågor och en livlig diskussion. Nämnden och dess tjänstemän är de pådrivande i kommunen när det gäller Agenda-arbetet. För att nå ut till medborgarna prövar man okonventionella grepp. Ett sådant är att årligen delta i Christianstadsdagarna, en lokal sommarfestival. 1993 restes ett miljötält med information om Riokonferensen, Agenda 21, hållbar utveckling, återvinning, "Vision 2000" m m. 1994 var temat ekologiskt byggande. Hälsorådets medlemmar deltog med bemannad poster om sin verksamhet och vi hade också tryckt information om anknytningen till Agenda 21. 1995 blev devisen "På väg mot en hållbar utveckling". Förslag om lokala framtida kommunikationer lades fram och en hybridbil med konventionell motor, som kan köras på både bensin och lokalt producerad biogas visades för första gången i Sverige.

Att nå nyckelgrupper med breda kontaktytor, t ex lärare och vårdpersonal, med utbildning om ekologi och Agenda 21 är en viktig uppgift. Den enda kurs som arrangeras gemensamt av den statliga högskolan och landstingets vårdhögskola i Kristianstad är Hälso-pedagogik. Delmomentet om "Hälsa och miljö" är författaren ansvarig för och här ingår bl a avsnitt om humanekologi (14), hälsoparadigm, revir i vården (15), Agenda 21 och WHO-programmet "Hälsa för alla år 2000" (1). Kursen gavs 1993 och återkommer 1996.

Vid folkhälsodagen 1994 i landstingshuset bidrog hälsorådet med föreläsare vid seminariet "Det ekologiska folkhälsoarbetet". Det framhölls att *utbildning om*

människans ekologi integrerad med hälso- och miljö-vårdskunskap är av stor strategisk betydelse och att tvärssektoriellt samarbete, bl a via lokala hälsoråd, kan vara en av nycklarna till ett framgångsrikt folkhälsoarbete.

Hösten 1994 arrangerade Hälsorådet ett kvällsseminarium på temat Miljö-Hälsa-Livsstil. Föreläsare var Sindre Magnusson från Agenda 21-sekretariatet i Södertälje, författare till boken "Uppdraget" (16) och tidigare aktiv i ungdomsorganisationen Unga inför UNCED senare kallad Q2000. Den nämnda boken ger många konkreta råd om hur man själv kan bidra till en hållbar utveckling på kommunnivå.

Våren 1995 arrangerades i samarbete med Folkhälsoinstitutet ett vårdseminarium med företrädare för de kommuner som ingår i nätverket "Folkhälsoarbete i medelstora städer". En av programpunkterna var: Hur kan folkhälsofrågor integreras i kommunernas Agenda 21-arbete? Hälsoråden togs fram som en viktig tvärssektoriell länk i detta sammanhang. Ett viktigt regionalt faktadokument "Miljö och hälsa i Skåne" (17) utkom samtidigt. Skånelandstingen och Malmö kommun har finansierat projektet, som med hjälp av ett geografiskt informationssystem samt miljö- och hälsodata presenterar hur befolkningen i olika orter exponeras för miljöfaktorer, som t ex luft- och vattenföroreningar, strålning etc. Presentationstekniken är densamma som i "miljöprofil", dvs med hjälp av kartor.

Konkreta effekter på medborgar- och politikerengagemang, organisation och projekt för hållbar utveckling

Hösten 1993 ordnade miljö- och hälsoskyddskontoret en utbildningsdag för all personal i kommunen och ett kvällsmöte för allmänheten. Det senare resulterade i temagrupper för konsumtion, näringsliv, energi och "öppen dialog" (för ungdomar). Databas med namn och adress på intresserade kommuninnevånare påbörjades också för att underlätta nätverksbildningar.

Våren 1994 öppnades ett Agenda 21-kansli i kommunens regi med två halvtidsanställda. Samtidigt togs beslut om en politisk ledningsgrupp för Agenda-arbetet i kommunen.

I mars 1995 tillträdde kommunens nye Agenda 21-samordnare, som är landskapsarkitekt till yrket och har en bred utbildning bakom sig inkluderande humanekologi. Han blev omedelbart engagerad i att försöka knyta ihop de olika förvaltningarnas resurser för Agenda-ar-

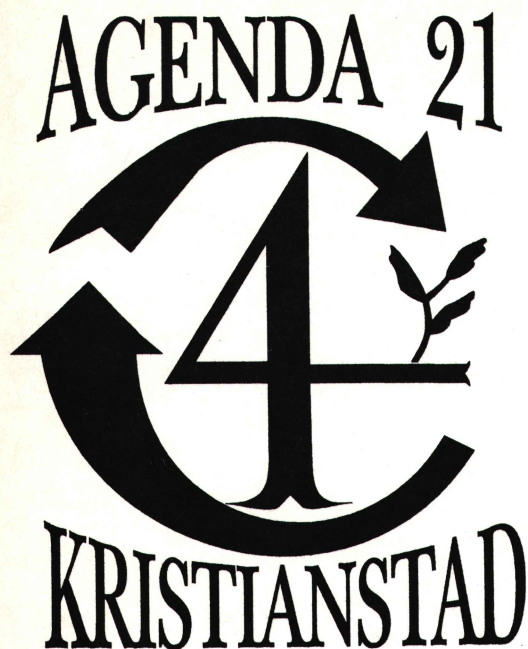

Bild 2. Kristianstads kommuns Agenda 21-logo. Stadens grundare var Christian IV. Hans namnchiffer (C4) har försetts med kretsloppspilar och en grön kvist. © Miljö- och hälsoskyddskontoret, Kristianstad.

betet och förstärka vidareutbildningen i ämnet för tjänstemän och politiker.

Samordnaren, Patrik Maran, har också engagerats i arbetet med att bistå tjänstemän och politiker med beslutsunderlag och koordinationshjälp. Ett viktigt område är energi och transporter. Jordbruket i Kristianstadsbygden ger stor tillgång på "biomassa", som kan användas för biogasframställning. Kommunen äger en rötkammare vid ett nedlagt sockerbruk och man har långt framskridna planer på att producera metangas här. Gasen kan ledas till kommunens energiverk och bidra till lokal energiförsörjning. Hybridbilar och bussar skulle kunna drivas med lokalt producerad gas. Det gäller att kunna samordna ansträngningarna från kommunens olika inblandade förvaltningar och insatserna från näringslivet.

Vår uppgift efter Rio

Vår yttre fysiska miljö och dess resurser är en grundförutsättning för vår existens (18). Exemplet ovan vi-

Enligt en svensk nationell handlingsplan skall det senast under 1996 i varje lokalsamhälle finnas ett konkret program för arbete enligt riktlinjer i Agenda 21

sar att Miljö, Hälsa och Agenda 21-principer för en hållbar utveckling hänger ihop. En illustration av kopplingen är att metangas, producerad av lokala råvaror och använd som bilbränsle, kan bidra till att vi får renare och hälsosammare luft att andas samtidigt som man använder en förnyelsebar och därmed uthållig energikälla.

Forsknings- och utvecklingsarbete behövs. Här kan de regionala högskolorna göra en insats i samarbete med universiteten. Inte minst uppföljning och utvärdering av pågående och planerade projekt bör prioriteras. - *Utbildning i människans ekologi* integrerad med hälso- och miljövårdskunskap är av stor strategisk betydelse. Ett sätt att nå många är via Högskolorna som utbildar såväl vårdlärare som lärare inom grund- och gymnasieskolan.

En uppgift efter Rio är att genom samråd upprätta en lokal Agenda 21. Samrådet är väsentligt ur demokratisk synpunkt. Hur skall man då nå ut med budskapet i Agenda 21? Det viktiga är att alla får chansen att påverka innehållet i den lokala Agendan. Några konkreta metoder för att försöka nå ut via seminarier och utställningar på festivaler har beskrivits ovan. Kommunerna kan få hjälp med detta arbete via "International Council for Local Environmental Initiatives" (ICLEI) med säte i Freiburg. - Med ledning av de givna lokala exemplen blir svaret på rubrikens fråga att grundtankarna i Agenda 21 kan få stor betydelse för det lokala miljöarbetet och folkhälsan. Budskapets kärna kan koncentreras till att all *utveckling* måste vara *ekologiskt anpassad* och därmed *långsiktigt hållbar*.

Till sist vill jag citera en kollega, Dr Maurice King i Leeds, som betonar vikten av att man i tillräcklig grad tar hänsyn till de ekologiska grundvalarna för hälsa i begreppets vidaste bemärkelse. Han argumenterar för att:

"Hälsa för alla-målet inom WHO borde vidgas till: Hälsa i ett globalt, uthålligt ekosystem senast år 2100" (19).

REFERENSER

1. *Lindberg, E:* Hälsa för alla i Sverige år 2000 - ett brett grepp på hälsan. SoS-rapport1989:8.

2. Ottawa-charteret om helsefremmende arbeid. Oslo: Helsedirektoratet, 1987. IK 2233.
3. Svensk folkhälsoodeklaration med miljöbilaga. Antagen vid konferensen "Folkhälsoarbete i samverkan", Sundsvall 10-12 juni 1991. Utgiven av Socialstyrelsen, 1991.
4. Miljö och hälsa - en gemensam europeisk stadga framtagen av WHO. Stockholm: Socialdepartementet, Folkhälsogruppen, Rapport nr. 6, 1991.
5. World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987.
6. Caldicott H. If you love this planet. New York: Norton, 1992.
7. WHO. Our planet, our health. Report of the WHO Commission on Health and Environment. Geneva: 1992.
8. UNCED. The Global Partnership for Environment and Development - A Guide to Agenda 21. Geneva: 1992.
9. Regeringens skrivelse 1992/93:13, FN:s konferens om miljö och utveckling år 1992 - UNCED.
10. *Dahlman M*: Agenda 21 - för en hållbar utveckling, Miljö- och hälsoskyddskontoret, Kristianstads kommun, 1993 (stencilsammanfattning av kärnan i Agenda 21).
11. *Malmberg O, Johansson A, Malmberg B, Malmberg T*: Miljöprofil - ett nytt hjälpmedel i det långsiktiga miljö- och hälsoarbetet. Allmänmedicin 1989;6:250-52.
12. *Malmberg O, Andersson I, Dahlman M, Malmberg B, Svederberg S*: Miljö och Hälsa - en befolkningsenkät. Stockholm: Hygiea 1: 94-95, 1990 (Abstract).
13. *Magnusson S-E*: The Rich Wetlands of Kristianstad - Kristianstads Vattenrike. 1992:1-6 (stencilsammanfattning på engelska av Vattenrike-konceptet).
14. *Malmberg O*: Allmänmedicin som humanekologi. Hygiea 1986;95:109 (sammanfattning). Hela texten publicerad i Meddelanden från Nordisk Förening för Humanekologi 1987; 6 (3- 4): 58-62.
15. *Malmberg O och Malmberg T*: Revir inom medicinen. Hygiea 1985;94:6:109 (abstract).
16. *Magnusson S*: Uppdraget - Handbok för hållbar utveckling. Q2000-SNF 1993.
17. *Lithman T m fl*: Miljö och hälsa i Skåne. Samhällsmedicinska sektionen, Malmöhus läns landsting. Lund. 1995.
18. WHO-Euro Environmental health actionplan for Europe. Second European Conference on Environment and Health Helsinki 20-22 June 1994.
19. *King, M*: Health is a sustainable state. Lancet 336: 664-7, 1990.

Veckokurs om psykosor och tidig störning

Kursens övergripande syfte är att ge förståelse för den psykotiska patientens problematik samt ge ökad säkerhet i bemötandet av dessa personer. Kurserna riktar sig till psykiatri- och behandlingshemspersonal, personal inom social- och hemtjänst, anhörig- och intresseföreningar och övriga som kan komma i kontakt med psykosens problematik.

Föreläsare:

Barbro Sandin, chefterapeut, huvudföreläsare
 Christer Skoog, psykolog
 Anita Eriksson, vårdhemsföreståndare
 Behandlingspersonal

Kursen sträcker sig över en vecka, måndag - fredag
 Kurskostnaden är 6.000:- per deltagare. Kost och logi ingår inte i kursavgiften.

Kursveckor under våren 1996: 12, 16, 19
 under hösten 1996: 37, 41, 45, 49

Anmälan och information. Ring eller skriv till

SANDIN
 — INSTITUTET —

Adress: Ljunghällsvägen 5, 771 53 LUDVIKA Tel: 0240-61 16 30 Fax: 0240- 61 10 33